

Университет «Туран»

УДК 658.87.01;339.37.01;339.187

На правах рукописи

БЕКОВА РАУШАН ЖЕНИСОВНА

**Конкурентоспособность казахстанских предприятий розничной
торговли**

6D050600 – Экономика

Диссертация на соискание ученой степени
доктора философии (PhD)

Научные консультанты:
д.э.н., проф. Умирзаков С.Ы.

доктор экономики, проф.
университета прикладных наук
Р.Гизе (г.Циттау / Герлиц Германия)

Республика Казахстан
Алматы, 2013

СОДЕРЖАНИЕ

ОБОЗНАЧЕНИЯ И СОКРАЩЕНИЯ.....	3
ВВЕДЕНИЕ.....	5
1 НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ.....	11
1.1 Механизмы конкуренции и конкурентоспособность предприятия	11
1.2 Выбор метода оценки и показатели конкурентоспособности предприятия	Ошибка! Закладка не определена.
1.3 Проблемы методологии стратегического управления предприятием	Ошибка! Закладка не определена.
1.4 Отраслевая специфика розничной торговли: приоритетность проблем управления ассортиментом и товарными запасами.....	Ошибка! Закладка не определена.
2 АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ КАЗАХСТАНА	Ошибка! Закладка не определена.
2.1 Конкурентная среда и факторы конкурентоспособности казахстанских предприятий торговли продуктами питания	Ошибка! Закладка не определена.
2.2 Анализ основных сегментов казахстанского рынка продуктов питания	Ошибка! Закладка не определена.
2.3 Старые торговые форматы: влияние отраслевых входных барьеров на конкурентоспособность	61
2.4 Проблемы развития новых торговых форматов: оценка конкурентоспособности розничных сетей г. Алматы.....	71
3 ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ.....	90
3.1. Совершенствование государственного регулирования в сфере розничной торговли.....	90
3.2 Совершенствованию управления товарооборотом на предприятии сети розничной торговли	96
3.3 Применение информационных технологий и стратегического планирования предприятия сетевой торговли	110
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	Ошибка! Закладка не определена.
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ	120
Приложение А	Ошибка! Закладка не определена.
Приложение Б.....	135

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание ученой степени доктора философии (Ph.D)
по направлению – Экономика

Бекова Раушан Женисовна

«Конкурентоспособность казахстанских предприятий розничной торговли»

Работа посвящена исследованию конкурентоспособности казахстанских предприятий розничной торговли продуктами питания.

Цель и задачи исследования.

Разработка рекомендаций по повышению конкурентоспособности казахстанских предприятий розничной торговли разных торговых форматов. В ходе исследования решались следующие задачи:

1. Рассмотреть развитие научных подходов к пониманию механизмов конкуренции и конкурентоспособности предприятия торговли.
2. Исследовать факторы и методы оценки конкурентоспособности как основы стратегического управления предприятием.
3. Провести анализ конкурентной среды и факторов конкурентоспособности предприятий розничной торговли продуктами питания, обратив особое внимание на отраслевую специфику предприятий розничной торговли и особенности потребительского поведения.
4. Рассмотреть результаты оценки конкурентоспособности розничных сетей г. Алматы методом «тайный покупатель».
5. Разработать рекомендации по совершенствованию государственного регулирования в сфере розничной торговли продуктами питания и управления товарооборотом на предприятии сети розничной торговли продуктами питания и показать результаты их внедрения.
6. Сформулировать предложения по применению информационных технологий для анализа конкурентоспособности и стратегического планирования предприятия сети розничной торговли продуктами питания.

Актуальность темы диссертационного исследования обусловлена активизацией в Казахстане процессов организационного обновления торговой отрасли:

- в настоящее время для развития торговли в республике проводится политика стимулирования перехода предприятий торговли к современным сетевым торговым форматам;
- форсированная модернизация торговой отрасли обуславливает обострение конкурентной борьбы и необходимость повышения конкурентоспособности предприятий розничной торговли.

Объектом исследования являются казахстанские предприятия розничной торговли продуктами питания.

Предметом исследования является отношения возникшие в процессе выявления конкурентоспособности казахстанских предприятий розничной торговли продуктами питания.

Методы исследования. В работе использованы методы сравнительного анализа, социологического исследования, экспертных оценок, выборочных наблюдений, методы классификации, статистических группировок и др.

Научная новизна исследования заключается в формировании модернизированных подходов к определению конкурентной позиции розничного торгового предприятия.

Положения, выносимые на защиту. В процессе диссертационного исследования получены следующие наиболее важные научные результаты, выносимые на защиту:

- Обоснована целесообразность использования в качестве теоретической базы исследования новой концепции конкурентной борьбы, основанной на теории популяционной экологии организаций.
- Выявлены и систематизированы факторы, влияющие на конкурентоспособность предприятий торговой отрасли Казахстана.
- Проведён опрос посетителей сетевых торговых предприятий г. Алматы: исследованы потребительские предпочтения в сфере продуктов питания.
- Проведён опрос управляющих собственников торговых предприятий малого бизнеса и менеджеров продовольственных рынков г. Алматы: исследованы административные барьеры, которые определяют конкурентоспособность предприятий (предпринимателей) и специфика конкуренции: уровень взаимодействия, солидарности и самоорганизации.
- Сформулированы предложения по совершенствованию методов управления товарными запасами/ассортиментом и методов стратегического планирования для казахстанских сетевых предприятий розничной торговли продуктами питания.
- Разработаны рекомендации по использованию информационных технологий для управления ассортиментом и товарными запасами предприятия для казахстанских сетевых предприятий розничной торговли продуктами питания.
- Обоснована необходимость изменения приоритетов Программы по развитию торговли в Республике Казахстан; сформулированы предложения по совершенствованию государственного регулирования, направленные на повышение конкурентоспособности предприятий торговой отрасли в контексте задач социальной модернизации Казахстана.

Теоретическую основу исследования составили труды отечественных и зарубежных ученых в области экономической теории, товарного обращения, теории конкуренции, экономики предприятия и торговли.

Достоверность полученных выводов и результатов подтверждена репрезентативным объемом использованной в диссертационной работе ин-

формации, использованием результатов первичных и вторичных исследований, положительными практическими результатами апробации использованных методик.

Практическая значимость исследования заключается в возможности использования выводов и рекомендаций для повышения конкурентоспособности казахстанских предприятий розничной торговли продуктами питания. Ряд рекомендаций внедрён в управленческую практику сети предприятий розничной торговли продуктами питания «Magnum».

Основные итоги диссертационного исследования были опубликованы в 18 статьях, в том числе 1 научная статья в зарубежном издании, входящем в базу Thomson Reuters, 7 статей в изданиях, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки, 7 тезисов докладов на международных научно-практических конференциях, 3 из которых - зарубежные.

Экономика бағыты бойынша философия докторы (Ph.D)

ғылыми дәрежесіне ізденушінің диссертациясына

АҢДАТПА

Бекова Раушан Жәнісқызы

**«Қазақстандағы бөлшек сауда кәсіпорындарының
бәсекеқабілеттілігі»**

Жұмыс Қазақстандағы бөлшек саудадағы тамақ өнімді кәсіпорындарындағы бәсекеқабілеттілікті зерттеуге арналған.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері: Бөлшек саудамен айналысатын қазақстандық кәсіпорындардың әртүрлі сауда құрылымында бәсеке қабілеттілігін жоғарылату бойынша ұсыныстарды өңдеу. Зерттеу барысында келесі мәселелер шешілді:

1. Сауда кәсіпорындардағы бәсекеқабілеттілігі және бәсекелестік механизімін түсінуде ғылыми қадамның дамуын қарастыру.

2. Бәсекеқабілеттілікті бағалау әдісін және факторларын зерттеу ол кәсіпорынның стратегиялық басқару негізі болып табылады.

3. Тұтынушы талғамының ерекшелігі мен бөлшек сауда кәсіпорындарының кәсіби бейінділігін ескере отырып, азық-түлікпен айналысатын бөлшек сауда кәсіпорындарының бәсекеқабілеттілігімен бәсеке ортасына талдау жасау.

4. Алматы қаласындағы бөлшек желідегі бәсекеқабілеттілігіне бағалау нәтижесін «күпиялы сатып алушы» әдісімен қарастыру

5. Бөлшек сауда саласындағы тамақ өнімдері және осы саладағы тамақ өнімді бөлшек сауда кәсіпорындар желісіндегі тауарайналымын басқаруда мемлекеттік реттеуді жетілдіру ұсынысын жасау және оны енгізудегі нәтижесін көрсету.

6. Тамақ өнімді бөлшек сауда желісіндегі кәсіпорындардағы стратегиялық жоспарлау және бәсекеқабілеттілікті талдау үшін ақпараттық технологияны пайдалануды қалыптастыру.

Диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігі Қазақстанда сауда саласын жаңартуды ұйымдастыру үрдісін белсендіру жағдайы жасалған:

– Қазіргі кезде республикадағы сауданы дамыту үшін сауда орындарының желілік сауда форматына өту арқылы ынталандыру саясаты жүргізілуде;

– сауда саласында форсирлік модернизациялау бәсекелік күресті қиындату жағдайы және бөлшек сауда кәсіпорындарының бәсекеқабілеттілігін арттыру қажеттілігі;

Зерттеу объектісі қазақстандағы тамақ өнімдері бөлшек сауда кәсіпорындары болып табылады.

Пәні болып қазақстандағы тамақ өнімдері бөлшек сауда кәсіпорындары бәсекеқабілеттілігін зерттеу үрдісінде барысындағы қарым қатынас болып табылады.

Зерттеу әдістері. Жұмыста салыстырмалы талдау, әлеуметтік зерттеу, екперттік бағалау, ішінара бақылау, жіктеу әдістері, статистикалық топтау және басқалары қолданылды.

Ғылыми зерттеу жаңалығы бөлшек сауда кәсіпорындарының бәсекелестік позициясын анықтауда модернизациялық қадамның қалыптасуы болып табылады.

Қорғауға шығарылатын тұжырымдамалар. Диссертациялық зерттеу үдерісіндегі қорғауға шығарылатын келесідей маңызды ғылыми нәтижелер алынды:

– ұйымның экологиялық популяциялық теориясына негізделген, бәсекемен күрестің жаңа тұжырымдамасын зерттеудің теориялық базасы ретінде қолданудың біртұтастығына негізделген.

– Қазақстанның сауда саласының бәсекегеқабілетті кәсіпорындарына әсер ететін факторлары анықталған және жүйеленген.

– Алматы қаласының сауда орындары желілеріне келушілерге сұраныстар жасалды: тамақ өнімдері салаларында тұтынушылық талғамдар зерттелген.

– Алматы қаласының азық-түлік нарығындағы менеджерлері және шағын бизнес сауда орындарың меншігінің басқарушыларына сұраныс жүргізілді: кәсіпорын бәсекеге қабілеттін және бәсекенің мамандануын анықтайтын әкімшілік барьерлер зерттелді.

– Азық-түлікпен бөлшек сауда орындарының қазақстандық желілеріне стратегиялық жоспарлау әдістері және тауарлық түрлерін басқару әдістерін жетілдіру бойынша ұсыныстар қалыптасқан.

– Азық-түлікпен бөлшек сауда орындарының қазақстандық желілеріне ассортименттерді және тауарлық босалқыларын басқаруға ақпараттық технологияларды пайдалану бойынша ұсыныстар жасалған.

– Қазақстан Республикасындағы сауданы дамыту бойынша Бағдарламаның басымдықтарын өзгерту қажеттілігі негізделген; Қазақстанның әлеуметтік жаңарту міндетіндегі сауда саласының кәсіпорындардың бәсекегеқабілеттілігін жоғарылатуға бағытталған, мемлекеттік реттеуді жетілдіру бойынша ұсыныстар қалыптасқан.

Зерттеудегі теориялық негіздері экономикалық теория, саудалық қарым қатынас, бәсекелестік теориясы, кәсіпорынның және сауда экономикасы аясындағы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері құрады.

Алынған қорытындылар және нәтижелердің анықтылығы диссертациялық жұмыста қолданылған репрезентативті көлеммен, біріншілік және екіншілік зерттеу нәтижелерін қолданумен, қолданылған әдістердің сынаудың оңды тәжірибелік нәтижелерімен расталды.

Зерттеудің тәжірибелік маңызы Қазақстандық азық-түлік бөлшек саудамен айналысатын кәсіпорындардың бәсекегеқабілеттілігін көтеру үшін қорытындылар мен ұсыныстарды пайдалану мүмкіншіліктеріне негізделеді. «Magnum» азық-түлік бөлшек саудасымен айналысатын кәсіпорын жүйесінің басқару тәжірибесіне ұсыныстар қатар енгізілді.

Диссертациялық зерттеудің негізгі қорытындылары 18 мақалада жарияланды, соның ішінде шетелдік баспаның 1 мақаласында, Thomson Reuters базасына кіретін, ғылым және білім аясындағы бақылау бойынша Комитетімен ұсынылған, баспадағы 7 мақала халықаралық ғылыми тәжірибелік конференцияларда 7 тезистік баяндама, соның үшеуі шетелдік.

ABSTRACT

of the dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (Ph.D)

in the direction of - Economy

Bekova Raushan Zhenissovna

"Competitiveness of Kazakhstan retailers"

The work is devoted to the study of competitiveness of Kazakh enterprises of food retailers.

The purpose and objectives of the study

Development of recommendations to improve the competitiveness of domestic retail outlets of various retail formats. During the research work were solved the following tasks:

1. To consider the development of scientific approaches to understanding the mechanisms of competition and competitiveness of trade.

2. To investigate the factors and methods for assessing competitiveness as the basis for strategic management.

3. To analyze the competitive environment and competitive factors of food retailers, with particular emphasis on industry specific of retailers and features of consumer behavior.

4. To consider the results of evaluation of the competitiveness of retail chains in Almaty by the method of 'mystery shopper'.

5. To develop recommendations to improve government regulation of the food retail and management turnover in the enterprise network of food retail and show the results of their implementation.

6. To formulate proposals for the application of information technology for competitive analysis and strategic planning of the enterprise network of retail food trade.

The importance of the theme of dissertation research is conditioned by the activation process of organizational renewal trading industry in Kazakhstan:

- a policy of promoting a transition to modern shop shopping network formats is being conducted now for the development of trade in the country;

- accelerated modernization industry trade causes increased competition and the need to improve the competitiveness of retailers.

The object of the research work is the Kazakhstan retail food trade.

The subject of the research work is the relationship emerged in the process of identifying competitiveness of domestic enterprises of food retail.

Methods of the research work. There were used the methods of comparative analysis, sociological research, expert assessments, sample surveys, methods of classification, statistical groupings and other methods.

The scientific novelty of this research work is to create a modernized approach to determining the competitive position of retail Trade Company.

The provisions for the defense of the dissertation work. The following most important scientific results were revealed in the course of the dissertation research which are bearing for the dissertation defense:

- The appropriateness of use as the theoretical foundation of the research of a new concept of competition, based on the theory of population ecology of organizations was justified.

- The factors affecting the competitiveness of enterprises of trading industry of Kazakhstan were identified and systematized.

- A survey of visitors of network trading enterprises of Almaty city was carried out: studied consumer preferences in food.

- A survey of managers of owners of small retail businesses and managers of food markets in Almaty city was carried out: studied administrative barriers that determine the competitiveness of enterprises (entrepreneurs) and specificity of competition: the level of cooperation, solidarity and self-organization.

- The proposals to improve the management of inventory / product range and methods of strategic planning for Kazakhstan's network of retail food trade were made.

- Recommendations on the use of information technology to manage inventory and assortment for Kazakh enterprises network of retail food trade were worked out.

- The necessity of changing the priorities of the Programme for the Development of Trade of the Republic of Kazakhstan was justified; proposals to improve state regulation aimed at improving the competitiveness of the trade sector in the context of the objectives of social modernization of Kazakhstan were made.

The theoretical basis of the research was the works of domestic and foreign scientists in the field of economic theory, commodity circulation, and theory of competition, business economics and trade.

The accuracy of the findings and results is confirmed by representative volume of information source in the thesis of dissertation work, using the results of primary and secondary research, positive practical results of testing methods used.

The practical significance of the research work is concluded in possibility of using the findings and recommendations to improve the competitiveness of domestic enterprises of food retail. A number of recommendations implemented in the network management practices of retail food trade «Magnum».

The main results of the dissertation research were published in 18 articles, including 1 scientific article in a foreign publication are included in the base of Thomson Reuters, 7 articles in journals recommended by the Committee for Control of Education and Science, 7 abstracts at international scientific conferences, 3 of which were published abroad.